

9. Черненко К. П. Особливості впровадження накопичувальної складової пенсійної системи в Україні / К. П. Черненко // Наукові праці. - Т. 99. - Вип. 86. - Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Economy/2008_86/86-13.pdf

10. Шляхи впровадження накопичувальної пенсійної системи / Цінні папери. - № 2 (596) від 21 січ. 2010 р. - Режим доступу : http://www.securities.org.ua/securities_paper/review.php?id=596&pub=4391

11. Якубович А. Я. Економічне зростання та реформа пенсійної системи / А. Я. Якубович. - Режим доступу : http://www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/NZ/NZV18_2000_spets2/12_yakybovych_va.pdf

Марія Баран,

асистент кафедри державного управління

факультету державного управління

та інформаційної діяльності Івано-Франківського

національного технічного університету нафти і газу

Аналіз впливу макросередовища на трансформаційні процеси управління вищою освітою

Запропонована методика аналізу загроз і можливостей макросередовища - ETOM-аналіз - рекомендується державним управлінцям для успішного й всестороннього аналізу впливу зовнішнього середовища на освітню систему, модернізаційні процеси у ВНЗ, для ефективного здійснення політики планування, організації та контролю освітньої діяльності, для управління освітніми ризиками. Використання методики ETOM-аналізу може підвищити якість прийняття управлінських рішень щодо вищої освіти.

Ключові слова: ETOM-аналіз, зовнішнє середовище, освітня система, управління.

The article offers a new adaptation of ETOM-analysis that suggests methods and procedures to analyze threats and opportunities of macro environment that influence educational system. The methods and procedures offered can assist state managers to ensure successful and comprehensive analysis of external environmental factors that influence educational system as well as to secure modernization of higher school. The aforementioned methodology will help to improve the efficiency of planning, organizational and controlling functions of managers in the system of education. The analysis will also provide assistance in managing educational risks and help to improve the efficiency of managerial decisions related to educational system.

Key words: ETOM-analysis, macro environment, system of education, management.

Постановка проблеми. Відомо, що конкурентоспроможність національного освітянського простору в європросторі залежить від потужності вітчизняних навчальних закладів (ВНЗ) випускати фахівців, які готові не

тільки використовувати сучасні високоякісні знання, уміння та навички, а й продукувати їх з урахуванням напрямів розвитку відповідної науки. Вищий навчальний заклад як об'єкт управління перебуває під впливом комплексу внутрішніх та зовнішніх факторів, і, відповідно, зацікавлений у доступі до інформації про зміни зовнішнього середовища, аби вчасно їх проаналізувати та обрати відповідну реакцію, яка допоможе адаптуватись до цих змін, відповідати своїм пріоритетам і цілям функціонування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Принципи адаптації організації до змінного середовища вперше проаналізував А.Чандлер. Подальшого розвитку вони набули у працях І.Ансоффа, Е.І.Велесько, В.А.Вінокурова, Дж.Гелбрейта, П.Друкера, К.Ендрюса, В.С.Єфремова, Б.Карлофа, В.Д.Маркової, Е.Мюррея, А.Томпсона, Д.Нагансона, Дж.Сейнера, Ч.Хоффера та інших дослідників. Основна ідея досліджень полягає в тому, що оточення органу в цілому та окремі ділянки його діяльності підпорядковані природній еволюції, за якої посилюється нестабільність умов функціонування [1]. Цей висновок, зокрема, збігається з думкою багатьох учених про перманентність адміністративної реформи.

Виокремлення не вирішених раніше частин проблеми. Процес управління вищим навчальним закладом, який ставить за мету досягнення вищої якості освітніх послуг і забезпечення на цій основі високої конкурентоспроможності випускників, безпосередньо пов'язаний із вивченням середовища функціонування ВНЗ як системи факторів, що на нього впливають. Трансформаційні процеси в освіті пов'язані з динамікою змін у зовнішньому середовищі і визначення вичерпного переліку таких факторів є предметом для уваги науковців, оскільки лише оптимізація цих індикаторів і визначення алгоритму їх урахування дає гарантії для системного впливу на якісні показники функціонування ВНЗ. Саме якість повинна виступати як інтегральний показник оцінки діяльності ВНЗ, найважливіший чинник формування його іміджу в освітянському середовищі та в суспільстві у цілому. Відтак особливої актуальності набуває питання застосування відповідних методик дослідження напрямів впливу.

Метою статті є оцінка впливу зовнішнього середовища на трансформаційні процеси управління вищою освітою в Україні. Об'єктом аналізу є система вищої освіти України, а предметом дослідження - процес управління вищою освітою.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу впливу зовнішнього середовища на освітню систему пропонується застосувати методіку аналізу загроз і можливостей макросередовища ЕТОМ - Environmental Threats and Opportunities Matrix (ЕТОМ-аналіз - це матричний метод аналізу загроз і можливостей макросередовища) [2, с. 84-87].

Реалізація цієї методіки спирається на метод експертних оцінок (або метод Дельфі), який передбачає швидкий пошук рішень, що ґрунтується на

їх генерації в процесі "мозкової атаки", яку здійснює група спеціалістів, і відбору кращого рішення на основі експертних оцінок [3, с. 329].

У ролі експертів виступають керівники навчальних закладів, науковці та інші особи, причетні до створення конкурентоспроможної вищої освіти в Україні. Комплекс таких учасників експертизи сприяє процесам здійснення політики щодо планування, організації та контролю освітньої діяльності, управління освітніми ризиками.

Рекомендації опитуваних науковців та отримані результати мають бути представлені відповідно до розрізів індикаторів, наведених у табл. 1, а спектр оцінок по кожному індикатору обирається в контексті: загроза, можливість, оцінка ваги (сила прояву), оцінка важливості (рейтинг від 1 до 5), сукупний вплив на стратегію вищої освіти.

Таблиця 1

Аналіз факторів макросередовища

Групи факторів	Опис компонентів (складових, подій) групи
1	2
Економічні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Нестабільна економічна ситуація в країні (рівень і темп інфляції, коливання курсу національної валюти щодо валюти інших країн, оподаткування тощо) 2. Невисокий рівень і динаміка національного доходу 3. Невисокий рівень і динаміка державного бюджету 4. Практична відсутність витрат місцевого бюджету на підтримку вищої освіти 5. Недосконала інвестиційна політика держави щодо освітньої сфери 6. Низький рівень фінансування освіти 7. Платоспроможність населення України 8. Взаємозв'язок ситуації на ринку праці з потребою у підготовці спеціалістів тієї чи іншої кваліфікації 9. Низька заробітна плата працівників освіти 10. Зниження життєвого рівня населення 11. Інші компоненти (доповнюються за бажанням експертів)
Соціальні і культурні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Особистісна орієнтація в освіті в поєднанні з гармонійним розвитком особистості 2. Недостатній рівень освіченості населення України 3. Суб'єкт-суб'єктні відносини 4. Збереження та відродження національних традицій, цінностей 5. Закріплення статусу державної мови серед населення України 6. Викорінення певних рис українського менталітету (таких як "комплекс меншовартості", закомплексованість, гендерна дискримінація, безвідповідальне (у більшості випадків) ставлення до якісного здобуття знань тощо) 7. Гуманізація та демократизація освітнього процесу 8. Надлишок випускників престижних, високооплачуваних спеціальностей 9. Корупція та (хабарництво) в освіті 10. Низький статус науково-педагогічної професії 11. Недостатня обізнаність населення України з поняттям "освітня політика" та іншими поняттями, пов'язаними з входженням держави в ЄС

Продовження табл. 1

1	2
	12. Недотримання етичних норм у багатьох сферах життя людини (освіта, економіка тощо) як наслідок недовіри до органів влади 13. Інші компоненти (доповнюються за бажанням експертів)
Демографічні	1. Зниження рівня народжуваності у 90-і рр. XX ст. 2. Міграція населення 3. Урбанізація 4. Інші компоненти (доповнюються за бажанням експертів)
Географічні	1. Сприятливі географічне розташування та кліматичні умови 2. Ненадійність екологічної безпеки 3. Повільне відтворення природних багатств через одностороннє споживацьке ставлення населення держави 4. Інші компоненти (доповнюються за бажанням експертів)
Політичні і юридичні	1. Політична нестабільність у державі 2. Неадаптованість нормативно-правової бази до євроінтеграційних освітніх процесів 3. Відсутність політики щодо покращання інвестиційної привабливості української освіти, модернізації нормативно-правових та організаційно-економічних механізмів, які сприятимуть збільшенню позабюджетних надходжень в освіту 4. Відсутність автономного статусу у ВНЗ 5. Неадаптованість кваліфікаційних рівнів вищої освіти до європейських вимог 6. Недостатній рівень розробки механізмів контролю за цільовим використанням фінансових надходжень 7. Сучасний стан застосування державно-громадського контролю моніторингу якості надання освітніх послуг 8. Рівень закріплення за ВНЗ права здійснювати функції ініціатора розвитку соціально-економічного, науково-технічного та суспільно-політичного життя країни 9. Зміцнення статусу об'єднання керівників ВНЗ з метою здійснення політики планування, організації та контролю освітньої діяльності як індикатора державної конкурентоспроможності, управління освітніми ризиками 10. Недосконалість системи моніторингу поточної і перспективної ситуації на ринку праці 11. Потреба модернізації процесу підвищення кваліфікації управлінців вищої освіти 12. Відсутність в Україні інститутів підготовки управлінців ВНЗ 13. Потреба в укрупненні ВНЗ з метою підвищення конкурентоспроможності останніх 14. Потреба внесення змін у перелік напрямів та спеціальностей з метою їх об'єднання 15. Проведення антикорупційної та антихабарницької діяльності 16. Необгрунтоване перенесення досвіду західних країн у сфері модернізації вищої освіти 17. Недосконалість стратегічного планування та контролю за освітньою політикою держави 18. Утворення незалежної системи контролю за якістю вищої освіти у процесі входження в європейський освітній простір

Закінчення табл. 1

1	2
	19. Неефективне функціонування системи показників оцінки діяльності ВНЗ з метою визначення рейтингу навчального закладу 20. Глобальне поширення дистанційної системи навчання 21. Інші компоненти (доповнюються за бажанням експертів)
Технологічні	1. Сучасний рівень динаміки науково-технічного процесу в державі 2. Темп науково-технічної дослідницької діяльності 3. Державні пріоритети розвитку науки і техніки 4. Обізнаність спеціалістів із світовим рівнем досліджень і розробок у певній науково-технологічній галузі 5. Вивчення тенденцій розвитку нових підходів до виробництва товарів і послуг, необхідних для ефективного функціонування освітньої галузі 6. Вивчення тенденцій розвитку нових процесів, обладнання, технологій, необхідних для ефективного функціонування освітньої галузі 7. Систематична розробка державних інноваційних програм, проєктів у науково-технічній галузі 8. Сучасний рівень розвитку інформаційно-технологічної інфраструктури 9. Інші компоненти (доповнюються за бажанням експертів)
Конкурентні	1. Якість надання освітніх послуг 2. Стан впровадження інноваційної політики ВНЗ 3. Модернізація освітньої системи 4. Своєчасне врахування феномену "старіння знань" 5. Осучаснення організації навчально-виховного процесу 6. Низький рівень володіння населенням України іноземними (хоча б англійською) мовами(ою) 7. Підготовка учасників науково-технічного процесу до сприйняття інноваційних розробок, винаходів тощо 8. Невідповідність змісту освіти потребам регіону 9. Втрата вищою освітою своєї елітарності 10. Відсутність в Україні достатньої кількості проєктувальників та аналітиків в освітній сфері 11. Недостатній рівень практичної підготовки студентів 12. Інші компоненти (доповнюються за бажанням експертів)

Зробимо технологічний опис алгоритму дослідження за методикою, що пропонується. Зокрема, принципи формування експертної таблиці такі:

- перший стовпчик - "Групи факторів" - складається з економічних, соціально-культурних, демографічних, географічних, політико-юридичних, технологічних, конкурентних показників (групи факторів є сталими для запропонованої методики [1, с. 84-87], а за необхідності можна внести зміни до груп факторів шляхом зменшення чи збільшення їх кількості);

- другий стовпчик - "Опис компонентів (складових, подій) групи" - включає значущі, з нашої точки зору, компоненти кожної з груп факторів, які можуть впливати на стан вищої освіти в державі. Ці складові внесені на

основі опрацювання як науково-педагогічних періодичних видань, так і інтернет-публікацій і, на наш погляд, відповідають сучасній парадигмі управління вищою школою з урахуванням впливу євроінтеграційних освітніх процесів.

Для формування оцінки кожного фактора впливу експерт використовує такі визначення, якими доповнює наведену вище таблицю:

- "Загрози" - передбачає визначення експертами ймовірності негативного впливу компонента групи на освітнє середовище. Якщо даний компонент, на думку експерта, має (або може мати) негативний вплив на вищу освіту України, то ставиться знак "-";

- "Можливість" - потребує визначення експертами ймовірності (можливості) позитивного впливу компонента на вищу освіту. За умови наявності такого впливу пропонується поставити знак "+";

- "Оцінка ваги (сили) прояву (1-5)" - оцінюється можлива сила впливу на освітнє середовище за шкалою від 1 до 5, де 1 - це найменший вплив, а 5 - найбільший;

- "Оцінка важливості (рейтингу)" - потрібно звернути увагу на кількість включених в аналіз компонентів (складових, подій), і відповідно до їх кількості визначити рейтинг важливості компонента по відношенню до всіх складових даної групи факторів (наприклад кількість компонентів певної групи факторів дорівнює 15, то 1 відповідає найнижчому рейтингу, а 15 - найвищому (оскільки максимальна кількість компонентів, складових дорівнює 15));

- "Сукупний вплив на стратегію ВНЗ" - розраховується сукупний вплив компонента на стратегію розвитку вищої освіти України за формулою: множення значення ваги компонента на значення рейтингу. Знак отриманого результату ("-" або "+") залежить від вибраного значення в "Можливість", "Загрози".

Наступним кроком у здійсненні експертами ЕТОМ-аналізу є підготовка підсумкової форми оцінки впливу факторів макросередовища (табл. 2).

Таблиця 2

Підсумкова таблиця ЕТОМ-аналізу

Експерт	Три фактори, які отримали найвищі оцінки		
	опис фактора	можливість (+)	загроза (-)
1	1 2 3		

№	1 2 3		

Таким чином, за результатами роботи кожного експерта обирається три найважливіших показники макросередовища, які в подальшому використовують у процесі планування й оперативного управління.

Отримані результати становлять основу для:

- розробки фахівцями (експертами) програми діяльності органів управління по кожній групі й окремих чинниках у напрямі підвищення рейтингу ВНЗ, якості та конкурентоспроможності освіти;
- аналізу макросередовища в процесі стратегічного і тактичного планування розвитку освітнього середовища;
- проведення оцінки запланованих дій після закінчення планового періоду з метою з'ясування рівня зниження негативного впливу і ступеня позитивного впливу компонентів макросередовища.

Висновки. Методика аналізу зовнішнього середовища дає високі результати за умови систематичного проведення аналізу з використанням однакового формату, що дасть змогу фіксувати динаміку факторів і їх вплив на вищу освіту. У підсумку ми зможемо отримати так звану модель реакції (модель досвіду) освітньої галузі на сукупність факторів макросередовища, яка може підвищити якість прийняття управлінських рішень щодо вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Пан Л. В. Середовище функціонування організації як основна категорія стратегічного управління / Л. В. Пан // Наук. зап. Нац. ун-ту "Києво-Могилянська академія". Екон. науки. - 2002. - Т. 20. - С. 37-45.
2. Гайдаєнко Т. А. Маркетинговое управление. Полный курс МВА. Принципы управленческих решений и российская практика / Т. А. Гайдаєнко. - 2-е изд., перераб. и доп. - М. : Эксмо, 2006. - 496 с.
3. Економічна енциклопедія : у 3 т. - Т. 2 / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. - К. : Видавн. центр "Академія", 2001. - 848 с.

Наталія Максимчук,

аспірант кафедри управління освітою НАДУ

Моніторинг у системі державного управління вищою освітою в Україні: структурно-функціональний аналіз

У статті зроблено структурно-функціональний аналіз моніторингу вищої освіти в Україні. З позиції всебічного аналізу структурно-функціональна модель моніторингу вищої освіти від визначення мети і постановки завдань до окреслення принципів, функцій, рівнів та етапів його функціонування становить повний цикл.

Ключові слова: моніторинг вищої освіти, структурно-функціональний аналіз, принципи, рівні, етапи.

In article the structurally functional analysis of monitoring of higher education in Ukraine is made. From a position of the all-round analysis the structurally functional model of monitoring of higher education from definition of the purposes and